

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 2, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339.9:364

Л. Т. Герман,
аспірант, Тернопільський національний економічний університет

УКРАЇНА У СОЦІАЛЬНИХ ВИМІРАХ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена дослідженню ролі соціальних чинників у глобальному економічному розвитку, у т. ч. й для України. Визначено позиціонування України за індексом розвитку людського потенціалу. Проаналізовано основні негативні тенденції у соціальному розвитку України відповідно до світових стандартів.

The article investigates the role of social factors in global economic development, t. H. And Ukraine. Ukraine defined positioning of the index of human development. The basic negative trends in the social development of Ukraine in accordance with international standards.

Статья посвящена исследованию роли социальных факторов в глобальном экономическом развитии, в т. ч. и для Украины. Определены позиционирования Украины по индексу развития человеческого потенциала. Проанализированы основные негативные тенденции в социальном развитии Украины в соответствии с мировыми стандартами.

Ключові слова: безробіття, бідність, глобалізація, глобальний економічний розвиток, індекс розвитку людського потенціалу, соціальна нерівність, соціальний вимір, соціальна стратифікація.

Ключевые слова: безработица, бедность, глобализация, глобальное экономическое развитие, индекс развития человеческого потенциала, социальное неравенство, социальное измерение, социальная стратификация.

Keywords: bezrobittya, bidnist, globalizatsiya, global ekonomichny rozvitok, indeks rozvitku lyudskogo potentsialu, sotsialna nerivnist, sotsialny vimir, sotsialna stratifikatsiya.

Постановка проблеми. Світова економіка за останнє століття під впливом науково-технічного процесу та процесів глобалізації зазнала суттєвих трансформацій. Змінилися не лише макроекономічні показники розвитку окремо взятої країни, але й механізми взаємодії між ними, інституційне середовище, а відповідно й умови розвитку. Глобальний економічний розвиток як процес досягнення поставлених цілей для задоволення потреб національних економік зокрема та світу, загалом, є динамічним та поєднує різноманітні сфери та інтереси. Водночас глобалізація довела: первинними серед усіх інтересів і потреб має бути людина. Разом з тим, в умовах глобальної гомогенізації відбувається конфронтація цінностей локальних цивілізацій, переформатування світового економічного порядку та вибірковість у підтримці розвитку національних економік, що поглиблює прірву між центром і периферією, соціальну нерівність та несправедливість. За таких умов соціально-економічні чинники стають вирішальними для глобального економічного розвитку, адже соціальна складова глобалізаційних процесів залишається другорядною, а країни змушені наближати свої індикатори розвитку до встановлених світових стандартів. Україна не залишається поза глобальною економічною інтеграцією як об'єктивним результатом інтернаціоналізації [1], саме тому повинна адаптуватися із власною моделлю розвитку до загальносвітових тенденцій та вимог, враховуючи те, що глобалізація утвердилася завдяки економічній площині, проте оминула соціальну, деформувала роль держави у вирішенні питань соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціальні проблеми глобального економічного розвитку постійно знаходяться в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у розв'язання проблем соціалізації глобального розвитку здійснюють міжнародні організації, публікуючи результати дослідження у вигляді доповідей. Разом з тим, окремі питання залишаються поза увагою, зокрема, національні аспекти поглиблення соціальної нерівності під впливом глобалізації, адже остання призводить до розшарування соціальної стратифікації, що потребує посилення ролі держави у належному соціальному забезпеченні її населення.

Метою статті є проаналізувати соціальний вимір України в контексті глобального економічного розвитку і виявити можливі активізації соціальних чинників розвитку.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація є суперечливим за суттю та наслідками процесом. Отримуючи суттєві переваги в економічній сфері, завдяки глобалізаційним процесам, країни відчувають і негативні наслідки, перш за все, у соціальній сфері. Тому цілком погоджуємося з тезою, що «нездатність економічної системи стабілізуватися в світовому масштабі залишається невіддільною від нового «соціального питання», і, як зазначають дослідники, злидні нині мають транснаціональний характер [2]. У 1992 р. в Ріо-де-Жанейро на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку було прийнято нову концепцію глобального розвитку [3]. Соціальний аспект було визначено як одна із складових (разом з економічною та екологічною) сталого розвитку, адже соціальна справедливість є його основою, та розроблено систему показників, які дають змогу оцінити сталий розвиток [4; 5]. Через два десятиліття на конференції 2012 р. було визнано, що задекларовані принципи не вдалося реалізувати, а світ ще більше наблизився до нестабільності. Саме тому сталий розвиток не може відбуватися без забезпечення країнам доступу до рівних можливостей їх ідентифікації. Соціальна стратифікація глобального простору поглиблюється, незважаючи на дієві на перший погляд заходи міжнародних організацій та урядів економічно розвинених країн світу, породжує перерозподіл існуючих країн-еліт, що дозволяє сумніватися у формуванні інтегрованого світу. Тим більше, що враховуються інтереси маргіналізованих глобалізацією груп країн, які позбавлені права доступу до переваг науково-технічного прогресу та всебічного розвитку (розвиток не визначається лише фінансовою допомогою, яку надають таким країнам).

На сьогодні не існує єдиної позиції дослідників та міжнародних аналітиків щодо інструментарію соціального виміру глобального економічного розвитку. На глобальному рівні такими індикаторами можуть бути індекси, які відображають позиції країни за обраними критеріями, зокрема, індекс людського розвитку. На національному рівні пропонуємо такі індикатори розподілити на три групи:

- 1) показники, які відображають матеріальний добробут населення:
 - ВВП на одну особу;
 - рівень середньомісячної заробітної плати;
 - відношення середньої заробітної плати працездатного населення до прожиткового мінімуму;
 - відношення середнього розміру пенсії до прожиткового мінімуму;
 - частка населення з доходами, нижчими від прожиткового мінімуму;
 - загальний рівень безробіття;

- житловий фонд на одну особу;
- розміри державних соціальних допомог;
- рівень бідності за окремими критеріями;
- інші;

2) показники, які відображають рівень безпеки умов проживання та здоров'я населення (очікувана тривалість життя при народженні, материнська смертність при пологах, смертність дітей, які народжені живими, стан екології та використання природних ресурсів та ін.);

3) показники задоволення культурно-духовних потреб населення, в т. ч. доступ до здобуття освіти, бібліотек, культурних заходів та ін.

У міжнародній практиці для оцінки якості життя населення використовують Індекс розвитку людського потенціалу, який охоплює як економічні, так і освітні показники та стану здоров'я населення. У глобальному вимірі він дає змогу порівняти позиції та прослідкувати соціальну стратифікацію країн, оскільки вони поділені на ті, які мають високий рівень розвитку людського потенціалу; з середнім рівнем розвитку людського потенціалу; з низьким рівнем розвитку людського потенціалу [6]. Важливість соціальних аспектів глобального розвитку підтверджує проблематика звітів ООН щодо розвитку людського потенціалу – це і питання економічного зростання, добробуту населення, демократії і гендерної рівності, екології і погіршення клімату, торгівлі та споживання, культурної свободи та нерівності.

У 2010 р. ІРЛП було переглянуто із врахуванням нерівності та запропоновано наступні нові індекси: індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності (ІЛРН), індекс гендерної нерівності (ІГН), індекс багатомірної бідності (ІББ).

На сьогодні у світі жодній країні не вдалося вирішити проблему соціальної нерівності в межах країни, адже в суспільстві завжди існують розшарування серед населення як за доходами, так і видатками. Актуальним це питання залишається й для України. Економічні реформи в країні з початку 90-х рр. XX ст. були зорієнтовані на лібералізацію ринкових відносин. Разом з тим, суспільство загалом, та економіка зокрема, не були готові до таких різких змін, тому відбувся перерозподіл власності, зросла диференціація населення за рівнем доходів та доступу до послуг освіти й охорони здоров'я. Поряд із зростанням економічного потенціалу, що було пов'язане із відкриттям нових ринків та активного залучення до міжнародних економічних відносин, знижувалися соціальні індикатори розвитку, що особливо погіршувалися під впливом як внутрішніх ризиків, так і зовнішніх глобальних загроз.

Разом з тим, Україна не вистала потенційних можливостей від проведення реформ для забезпечення людського розвитку. Так, у 2011 р. вона була віднесена до країн із високим рівнем людського розвитку і посіла 76 місце у рейтингу за ІРЛП, проте в динаміці індексу відсутній суттєвий приріст: у 1990 р. значення індексу було 0,707, у 2000 р. – 0,669, 2005 р. – 0,712, 2009 р. – 0,720, 2010 р. – 0,725, 2011 р. – 0,729 [6]. Тобто, середній приріст за 1990-2011 рр. становив 0,15%. Для порівняння, країни з середнім рівнем людського розвитку мали приріст індексу Алжир – 1,13%, Китай – 1,62%, Монголія – 0,91%, Єгипет – 1,24%; країни з низьким рівнем розвитку Бангладеш – 1,69%, Ангола – 2,18%. Тому, може констатувати, що країна пасивна у проведенні ефективних соціальних реформ порівняно з іншими країнами.

Фінансування освіти та охорони здоров'я в Україні відстає від європейських – відповідно на обидві сфери припадає по 7% ВВП, тоді як в Колумбії – 6,4%, Самоа – 7%, Парагваї – 7,1%, Норвегії (1 місце за ІРЛП) – 9,7%, Бельгії – 11,8%, США – 16,2%. Рівень освіченості населення (% осіб від 15 років і старше) за період 2005-2010 рр. для України становив 99,7% (саме це і є причиною такого її високого рейтингу за ІРЛП), що перевищує значення для багатьох країн із високим рівнем економічного розвитку, так і людського. Тоді як очікувана тривалість життя із врахування стану здоров'я населення становить 60 років, смертність серед дітей, віком до 5 років, – 15 (на 1000 народжених живими), смертність серед дорослих (на 1000 осіб) – 148 жінки і 395 чоловіки, для порівняння з іншими країнами: Камбоджа (139 місце за ІРЛП) – тривалість життя 53 роки, смертність дітей – 88, смертність жінок – 190, чоловіків – 350; Кенія (143 місце за ІРЛП) – тривалість життя 48 років, смертність дітей – 84, жінок – 282, чоловіків – 358 [6]. Таким чином, забезпечуючи право громадян на освіту, Україні не створює підґрунтя для задовільних умов праці та доступу до медичних послуг, це при тому що забезпеченість населення лікарями (на 10000 населення) становить 32,6 (для країн із високим рівнем економічного розвитку цей показник становить в середньому 27,7) [6].

Система охорони здоров'я є надзвичайно чутливою соціальною сферою держави [7]. Аналіз видатків на охорону здоров'я в країнах світу вказує на те, що в Україні вони становили у 2009 р. 8,9% від загальнодержавних видатків, тоді як в країнах з високим рівнем доходів – 17,1%. Без належного фінансування Україна не зможе забезпечити рівний доступ населенню до медичних послуг, враховуючи те, що рівень державних видатків на охорону здоров'я на одну особу становив у 2011 р. 262 дол. США, тоді як у країнах ЄС (ЄС-27) у 2010 р. – 2171 євро за ПКС [8].

Дестабілізуючим чинником для соціального розвитку України залишається рівень безробіття, динаміка якого змінюється щорічно, проте тут існує й проблема статистики безробіття [9]. На початок 2013 р. в країні було зареєстровано 506,8 тис. безробітних. Хоча ця проблема торкається і розвинених країн, передусім ЄС, проте країна має свою специфіку: зменшення попиту на товари та послуги вітчизняного виробництва; згорання виробничих потужностей; міграція робочої сили (все частіше мігрують кваліфіковані працівники і наукові кадри).

Погіршуються й умови проживання населення та забезпеченість житлом, що є однією із характеристик добробуту населення. За даними Державної служби статистики України на одного жителя у 2000 р. припадало 20,7 кв. м, у 2012 р. – 23,7 кв. м. Разом з тим, суттєво зменшилася кількість сімей або одиниць. Як отримали житло: із 11 тис. у 2000 р. до 7 тис. у 2012 р. (у 1995 р. – 82 тис. сімей) [10]. Такий рівень забезпечення житлом не відповідає європейським стандартам, зокрема у Німеччині він становить 40,1 кв. м. на одну особу, Швеції – 44,4, Норвегії – 74 кв. м. не відповідає стандартам і якість житлових приміщень, так, лише 60% з них обладнано водопроводом, 60% – каналізацією, 63% опаленням, 835 газом, і лише 43% гарячою водою. Така криза у житловій сфері лише поглиблює соціальну напругу і нерівність у суспільстві.

В країні впродовж років спостерігається стратифікація населення за рівнем середньодушових еквівалентних доходів, що відображають рівень матеріального добробуту (табл. 1). З 2011 р. у розрахунках використовується шкала еквівалентності, що характеризує домогосподарства відповідно до їхніх демографічних характеристик. В структурі доходів населення зростає частка грошових доходів (з 63,8% у 1999 р. до 91,6% у 2012 р.), яка формується в основному за рахунок оплати праці (частка відповідно зросла з 43,1% до 50,9%). Натомість суттєво зменшилася вартість спожитої продукції з особистого підсобного господарства (з 23% у 1999 р. до 3,6% у 2012 р.) та пільг (субсидій) на оплату послуг ЖКГ (відповідно із 3,7% до 0,5%) [10].

Таблиця 1.
Диференціація життєвого рівня населення України та його розподіл за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму: млн. осіб	13,0	9,7	5,7	3,2	2,6	3,9	3,4	4,0
у відсотках до загальної чисельності населення	28,4	21,4	12,7	7,1	5,8	8,8	7,8	9,1
Середньорічний розмір прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	423,0	463,8	518,5	607,5	638,5	843,2	914,1	1042,4
Розподіл населення (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн.								
до 480,0	37,3	21,5	9,3	2,5	1,9	0,7	0,2	0,3
480,1–840,0 ²	62,7	78,5	45,1	21,2	17,1	8,0	5,0	3,1
840,1–1200,0 ³	45,6	32,1	32,0	26,0	18,7	12,9
1200,1–1560,0	21,1	22,1	27,0	26,7	23,9
1560,1–1920,0	11,2	12,5	16,4	20,0	21,1
1920,1–2280,0 ⁴	11,9	14,4	21,9	29,4	14,4
2280,1–2640,0	9,4
2640,1–3000,0	5,6

3000,1–3360,0	3,0
3360,1–3720,0	2,2
понад 3720,0	4,1

Рівень бідності є одним із індикаторів соціального розвитку країни. За оцінками аналітиків у 2012 р. в стані крайньої бідності (900 грн. на одну особу в місяць) перебувало 44% бідного населення, тоді як прожитковий мінімум становив 1042,4 грн. Постановою КМУ від 31.08. 2011 р. №1057 було затверджено Державну цільову соціальну програму подолання та запобігання бідності на період до 2015 р., відповідно до якої основними напрямками вирішення проблеми бідності є проведення соціальної політики щодо забезпечення зайнятості та підтримка найменш вразливого населення [11]. Разом з тим, ця Програма, як і Комплексна програма забезпечення стратегії подолання бідності (затверджена Постановою КМУ від 21.12.2001 р. №52) має декларативний характер, адже вказані напрями розв'язання проблеми (наприклад, поліпшення медичного забезпечення населення) потребують конкретизації заходів вирішення, необхідних фінансових ресурсів та результативності, адже прописання такого заходу як «запровадження стандартів лікування» не вирішує саму проблему медичного забезпечення. Саме тому, декларативність державної підтримки соціальної сфери вважаємо одним із деструктивних чинників соціально-економічного розвитку України, що не дозволяє наблизитися до світових стандартів. У той же час, така інертність у проведенні дієвих реформ є наслідком використання тінювих та корупційних схем.

Проблема позиціонування України у соціальних координатах глобального розвитку полягає у реформуванні національної моделі регулювання соціально-економічних процесів, яка нині має дерегулюючий вплив, адже країна володіє достатнім трудовим потенціалом, природними ресурсами, є привабливим об'єктом для інвестування, розширює участь у міжнародних економічних відносинах. Реформування економіки України потребує не лише декларативних програм, а розробки стратегії соціального розвитку, бо соціальна політика та соціальні стандарти є пріоритетом та орієнтиром розвитку економічно розвинених країн світу.

Висновки. Таким чином, соціальний вимір глобального економічного розвитку неодмінно має враховувати задоволення потреб людини у духовній та матеріальній площинах, тим більше, за умови зростання просторо-часових диспропорцій розвитку країн світу. Україна, позиціонуючи себе як країну з високим рівнем ІРПП, за роки економічної незалежності не реалізувала свій потенціал людського розвитку.

Основними завданнями для вдосконалення соціальної складової розвитку України та її ідентифікації у глобальному просторі вважаємо наступні: ефективне використання видатків з бюджету на соціальні цілі; подолання диспропорцій розподілу фінансових ресурсів держави; розробка нової моделі фінансування соціальних галузей та перегляд статей витрат; підвищення матеріального добробуту населення та перегляд рівня прожиткового мінімуму; створення нових робочих місць та налагодження виробництва товарів, які є конкурентоспроможні як на вітчизняному, так і на світовому ринках; створення державою сприятливих умов для інвестування у соціальні проекти; забезпечення інституційно-правового механізму досягнення європейських стандартів в Україні.

Література.

1. Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція: [монографія] / Д.Г. Лук'яненко. – К.: ТОВ «Національний підручник», 2008. – 220 с.
2. Метаморфози світу: Соціологія глобалізації / Домінік Маргел, Жан-Люк Мецжер, Філіп П'єр; [пер. з фр. Є. Марічева]. – К.: КМ Академія, 2005. – 302 с.
3. UN and sustainability [ElectronicResource]. – Modeofaccess: <http://www.un.org/en/sustainability/>
4. IndicatorsofSustainableDevelopment: GuidelinesandMethodologies. October 2007. ThirdEdition [ElectronicResource]. – Modeofaccess: <http://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/guidelines.pdf>
5. Тарасова Н. П. Индексы и индикаторыустойчивогоразвития / Н. П. Тарасова, Е. Б. Кручина[Електронний ресурс] – Режимдоступу : <http://www.ustoichivo.ru/i/docs/18/tarasova.pdf>
6. HumanDevelopmentReport 2011: SustainabilityandEquity: A BetterFutureforAll [ElectronicResource]. – Modeofaccess: hdr.undp.org/sites/default/files/reports/271/hdr_2011_en_complete.pdf
7. Сіташ Т. Д. Фінансування системи охорони здоров'я в Україні:тенденції та реформування[Електронний ресурс] – Режимдоступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/Mre_2012_1_19.pdf
8. Healthat a Glance: Europe 2012[ElectronicResource]. – Modeofaccess: ec.europa.eu/health/reports/docs/health_glance_2012_en.pdf
9. Лисюк О. С. Безробіття як соціально-економічна проблема населення України / О. С. Лисюк, С. Г. Кафлевська // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – Серія: Економічні науки №4 (70). <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/790.pdf>
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/
11. Постанова КМУ від 31 серпня 2011 р. № 1057 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року» [Електронний ресурс]. – Режимдоступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-п>

Стаття надійшла до редакції 20.02.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"